

توکویل

ژاک کنن - هوتیر

ترجمه

بزرگ نادرزاد

انتشارات هرمس

این کتاب ترجمه‌ای است از:

Tocqueville

Jacque Coenen-Huther

Paris, Press Universitaires de France, 1997

انتشارات هرمس

تهران، خیابان ولی عصر، بالاتر از میدان ونک، بعد از برج نگار

شماره ۲۴۹۳، تلفن: ۸۸۷۹۵۶۷۴

مجموعه ادب فکر - علوم اجتماعی ۳۳

توکویل

ژاک کتن - هوتر

ترجمه: بزرگ نادرزاد

طرح جلد: واحد گرافیک هرمس

چاپ اول: ۱۳۹۳

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

لینوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه انتشارات سروش

همه حقوق محفوظ است.

سرشناسه:	کتن - هوتر، ژاک، ۱۹۳۷ -	Coenen-Huther, Jacques
عنوان و نام پدیدآور:	توکویل / ژاک کتن هوتر: ترجمه بزرگ نادرزاد.	
مشخصات نشر:	تهران: انتشارات هرمس، ۱۳۹۳.	
مشخصات ظاهری:	شش + ۱۹۱ ص.	
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیا	
شابک:	978 - 964 - 363 - 881 - 8	
یادداشت:	عنوان اصلی: Tocqueville, 1971.	
یادداشت:	چاپ قبلی: نشر مرکز، ۱۳۷۱.	
یادداشت:	کتابنامه.	
موضوع:	توکویل، آلکسی شارل هانری موریس کتر دو، ۱۸۰۵-۱۸۵۹	
موضوع:	توکویل، آلکسی شارل هانری موریس کتر دو، ۱۸۰۵-۱۸۵۹ -	
موضوع:	دیدگاههای سیاسی و اجتماعی	
موضوع:	علوم سیاسی - فلسفه	
موضوع:	سیاستمداران - فرانسه - سرگذشتنامه	
شناسه افزوده:	نادرزاد، بزرگ، ۱۳۱۴ -، مترجم.	
رده‌بندی کنگره:	۱۳۹۲ ک ۹۲ ت/ ۲۲۹ IC	
رده‌بندی دیویی:	۳۲۰ / ۰۹۲	
شماره کتابشناسی ملی:	۳۳۵۶۹۵۵	

فهرست

۱	یادداشت مترجم
۷	پیشگفتار
۱۰	جامعه آمریکا و نهادهای دموکراسی آن
۱۱	مختصری در ارکان فکری توکویل
۱۲	مفاهیم عمده: برابری - آزادی - دموکراسی
۱۳	الف) مساوات و برابر شدن وضع عمومی مردم
۱۶	ب) آزادی دموکراتیک و آزادی آریستوکراتیک
۲۱	دموکراسی و آریستوکراسی - جامعه دموکراتیک و جامعه آریستوکراتیک
۳۱	مقدمه
	فصل اول: توکویل، شاهد روشن بین زمان خویش
۳۵	۱. زندگی و آثار، حاصل عمر
۴۵	۲. دوگانگی و شورمندی شخصیت توکویل
۵۵	۳. روشن بینی و حس شهروندی
	فصل دوم: توکویل، محقق روشمند
۶۳	۱. استواری اندیشه و حس تمیز
۶۷	۲. در جستجوی فکر زیبا
۶۹	۳. تصور و مشاهده
۷۴	۴. تحقیق
۸۱	۵. روش
۸۹	۶. روش معطوف به نوع آرمانی (تیپ ایده آل)
۹۲	۷. روش و تبیین

فصل سوم: توکویل، مقایسه‌گر عاقبت‌اندیش

- ۹۵ ۱. نوع آرمانی و تحلیل مقایسه‌ای
- ۱۰۴ ۲. تحلیل تطبیقی و جریان‌های متباین
- ۱۱۴ ۳. راهبردهای تطبیقی

فصل چهارم: توکویل، نظریه‌پرداز تغییرات اجتماعی

- ۱۲۹ ۱. همسان کردن شرایط
- ۱۳۷ ۲. بینش درآمدت
- ۱۴۸ ۳. نظریه انتقال

فصل پنجم: توکویل، متقدم در علم جامعه‌شناسی

- ۱۵۷ ۱. بونیدگی اجتماعی
- ۱۶۷ ۲. باز هم مسئله‌گذار
- ۱۷۷ ۳. فردی و اجتماعی

۱۸۵ ختام

۱۸۹ فهرست مآخذ

یادداشت مترجم

من جامعه‌ای را تصور می‌کنم که در آن مردم به قانون طوری نگاه می‌کنند که گویی ساخته و پرداخته خود ایشان است و لذا آن را دوست می‌دارند و، بدون احساس زحمت، خود را مقید به رعایت آن می‌دانند. در این جامعه، مردم به این جهت قدرت مشروع و مرجعیت حکومت را احترام می‌کنند که آن را ضرورت می‌دانند نه اینکه برای آن منشأ الهی قائل باشند و علایق و عواطفی که نسبت به رئیس دولت ابراز می‌کنند ابداً از روی شیفتگی و فریفتگی نیست. احساسی است که از روی تعقل و خاطر جمع به دست آمده است. در این جامعه هر کس حق و حقوقی دارد و چون از این بابت مطمئن است که این حقوق برای او پیوسته محفوظ می‌ماند میان همه طبقات اعتمادی راسخ و اطمینانی موثق و نیز یک نوع حاضر خدمتی و گشاده‌رویی متقابل پدیدار می‌شود که در آن نه از تکبر و خودبینی خبری هست و نه از نازیبی و سفلی.

توکویل^۱

شرح مختصر احوال توکویل را خواننده در همین رساله خواهد دید. اما اتفاق نظر در این نکته وجود دارد که این مرد از نوابغ فکر سیاسی و از

1. Jean-Michel Besnier, *Tocqueville et la Démocratie. Egalité et liberté*, Hatier, 1995, p. 9.

نویسندگان سیاسی بسیار بزرگ فرانسه در قرن نوزدهم است، همان‌طور که مُنتسکیو در قرن هجدهم به این فضایل آراسته بود. توکویل پدر فلسفه سیاسی معاصر است و امروزه همه کسانی که علیه درازدستی‌های حکومت‌ها اعتراض می‌کنند و مایل به تأسیس «دموکراسی مدنی» هستند در واقع او را تعظیم و تکریم می‌کنند زیرا به نظر او در مقابل سوءاستفاده از اختیارات دولت باید ایستادگی کرد و برای نیل به این مقصود باید شهروندان را به مسئولیت‌های خود آگاه کرد، و در این خصوص به حدی نگران است که می‌نویسد:

به‌طور مطلق و کلی نمی‌توان گفت که بزرگترین خطر زمان ما بی‌بندوباری اخلاقی است یا حکومت ستمگران یا هرج و مرج یا استبداد. البته هر یک از اینها به سهم خود هراس‌انگیز است اما همه اینها از منبع واحدی سرچشمه می‌گیرند و آن بی‌تفاوتی و بی‌علاقگی و بی‌اعتنایی مردم است که خود محصول فردگرایی‌هاست. اگر روزی قوه مجریه مقداری نیرو بسیج کند در وضعی قرار خواهد گرفت که می‌تواند مردم را خفه کند، روز بعد یک حزب هم می‌تواند هزاران نفر آدم را وارد عرصه مبارزه سیاسی بکند، و آن وقت در موقعیتی قرار می‌گیرد که می‌تواند مردم را خفه کند. اما نه حکومت و نه حزب نمی‌توانند دوام بیاورند. همان عاملی که باعث موفقیت گذرای آنها می‌شود مانع توفیق درازمدتشان می‌شود. حکومت و حزب کارشان بالا می‌گیرد چون کسی در مقابل آنها مقاومت نمی‌کند. آنچه اهمیت دارد و باید با آن جنگید نه هرج و مرج است و نه استبداد. فقط بی‌قیدی و بی‌تفاوتی مردم است که می‌تواند منشأ بروز هرج و مرج یا ظهور خودکامگی بشود.

در حق توکویل گفته‌اند که «قبل از اینکه چیزی آموخته باشد شروع کرد به اندیشیدن» و در باب پختگی زودرس فکر او نوشته‌اند که «توکویل از بیست‌سالگی توکویل بوده است». شایان ذکر است که این‌گونه حرف‌ها را کسانی زده‌اند که استعمال هر کلمه برای آنها تعهد اخلاقی ایجاد می‌کند و لذا سخن گزافه نیست.

توکویل اولین سیاست‌شناس^۱ روزگار معاصر است و از جهت قدرت تحلیل و وسعت نظر از سایر نویسندگان مکتب سیاسی لیبرال پیشی می‌گیرد و از اولین نمونه‌های پژوهندگانی است که امروزه در آفاق انگلیسی‌زبان به آنها «عالم به دانش سیاست»^۲ می‌گویند و خصوصیت چنین دانشمندی این است که نه فیلسوف است و نه حقوقدان و نه مورخ ولی در عین حال به همه این معارف وقوف و حتی چیزی بیش از آن دارد.

توکویل سیاستمدار هم نیست و در ایام کوتاهی که در دولت و پارلمان صاحب‌منصب بود و به وزارت هم رسید کار قابل ذکر چندانی از او سر نزد. اما نگاه نافذ و عقل ژرف‌کاو او حوادث سیاسی را پیش‌بینی می‌کرد. دو مورد را ذکر می‌کنیم. در ۲۷ ژانویه ۱۸۴۸ حدوث انقلاب جدیدی را در فرانسه پیش‌بینی می‌کند و خطاب به وکلای مجلس مؤسسان می‌گوید:

می‌گویند خطری وجود ندارد چون شورشی در پیش نیست. می‌گویند چون اختلافات مادی در ظواهر جامعه دیده نمی‌شود پس خطر بروز انقلابها در مملکت رفع شده است. آقایان، اجازه بدهید به عرض شما برسانم که به نظر من اشتباه می‌کنید.

این انقلاب در ۲۴ فوریه ۱۸۴۸ صورت گرفت و در قفای آن جمهوری دوم فرانسه اعلام شد.^۱

چشمه دوم از بصیرت تاریخی و روشن بینی اعجاب انگیز این حکیم سیاست شناس این است که رویش و بالش امریکا و روسیه و دوقطبی شدن جهان را تقریباً از یک قرن قبل می بیند و می گوید:

امروز در کره ارض دو قوم بزرگ زندگی می کنند که از نقاط متفاوتی آمده اند، اما ظاهراً به سوی یک هدف روان هستند. اینها روس ها و امریکایی ها هستند. این هر دو قوم در تاریکی و گمنامی رشد کردند و در حالی که نگاه مردم معطوف به نقاط دیگری بود اینها ناگهان خود را در صف اول ملل جای دادند و جهان خبر ولادت و عظمت آنها را تقریباً در آن واحد شنید. تمام ملل دیگر ظاهراً و تقریباً به مرزهایی که طبیعت برای آنها رقم زده است رسیده اند و ناگزیر باید همین وضع کنونی را حفظ کنند. اما روسیه و امریکا در حال رشد هستند و، در میان کلیه ملل قاره کهن، روسیه تنها ملتی است که جمعیت آن به تناسب سریع ترین رشد را دارد. اما امریکایی برای نیل به اهداف خود دنبال تأمین نفع شخصی است و اعتقاد دارد که نیرو و خرد آدم ها باید آزادانه عمل کنند. روسی برعکس، تمام اقتدارهای جامعه را در دست یک نفر جمع می کند. یعنی ابزار اصلی برای امریکایی آزادی است و برای روسی بردگی و بندگی. مبدأ حرکت آنها متفاوت است. راه های آنها مختلف است. و با این وصف به نظر می رسد که حکمت بالغه الهی به این تعلق گرفته است که یک روزی هریک از این دو ملت سرنوشت نصف جهان را در دست بگیرد.^۲

1. Marcel Prélot, *Histoire des idées politiques*, Dalloz, Paris, 1975, P.467.

2. J. J. Chevallier, *Les grandes oeuvres politiques*, Armand Colin, Paris, 1970, p. 170.

اما در این دیباچه مختصر آنچه ذکرش به نظر بسیار شایان توجه می‌رسد اهمیتی است که توکویل در تحلیل‌های سیاسی و تاریخی خود برای خلیقات ملی قائل می‌شود که غرض از آن مجموعه عقاید ایمانی و ارزش‌های اخلاقی و معتقدات سیاسی و تربیتی و دینی و سلوک روزمره انسان است و، برحسب اینکه از چه زاویه‌ای به آن نگاه کنیم، هم می‌توان، به طور کلی، به آن «سبک فرهنگی» گفت و هم می‌توان تعبیر «روان‌شناسی سیاسی» را در خصوص آن به کار برد.

توکویل در جلد دوم کتاب دموکراسی مفصلاً به تجزیه و تحلیل تأثیرات حکومت دموکراسی در تکوین عناصر مقوم شخصیت یعنی در مجموعه خلیقات مردم آمریکا پرداخته است. جای چنین تحقیقاتی در روان‌شناسی سیاسی ایرانیان برای نشان دادن تأثیرات استبداد کهن در قوام روحیات ملی ما خالی است و امید است که در آینده این مهم بتدریج به انجام برسد.